

FARZAND PSIXOLOGIYASIDA YUZ BERADIGAN
MUAMMOLARDA OTA-ONANING ROLI

Turon universiteti Psixologiya yo'nalishi 3 - kurs talabasi

Qulmurodova Ruxshona Shamsiddin qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada farzand psixologiyasida uchraydigan muammolar va ularning kelib chiqish sabablari tahlil qilinadi. Ayniqsa, bu jarayonda ota-onaning o'rni, tarbiya uslublari hamda oilaviy muhitning bolalar ruhiyatiga ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Shuningdek, maqolada hayotiy misollar orqali muammoning amaliy jihatlarini ochib berilgan va samarali yechimlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: farzand tarbiyasi, psixologiya, ota-ona roli, oilaviy muhit, bola rivoji, ruhiy muammolar.

Аннотация: В данной статье анализируются проблемы, встречающиеся в детской психологии, и их причины. В частности, научно рассматриваются роль родителей в этом процессе, методы воспитания и влияние семейной среды на психику детей. В статье также раскрываются практические аспекты проблемы на примерах из реальной жизни и предлагаются эффективные решения.

Ключевые слова: воспитание детей, психология, роль родителей, семейная среда, развитие ребенка, психологические проблемы.

Abstract: This article analyzes the problems encountered in child psychology and their causes. In particular, the role of parents in this process, upbringing methods, and the influence of the family environment on the psyche of children are scientifically covered. The article also reveals the practical aspects of the problem through real-life examples and offers effective solutions.

Keywords: child upbringing, psychology, parental role, family environment, child development, psychological problems.

Zamonaviy globallashuv sharoitida jamiyatning barqaror rivojlanishi ko'p jihatdan sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalash bilan chambarchas bog'liqdir. Bu jarayonda bolalarning nafaqat jismoniy, balki psixologik rivojlanishi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki bola shaxs sifatida shakllanishida uning ruhiy holati, ichki kechinmalari, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuv darajasi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Farzand psixologiyasida yuzaga keladigan muammolar bugungi kunda dolzarb ilmiy va amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Bolalarda uchraydigan qo'rquv, xavotir, tajovuzkorlik, o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy chekinish kabi holatlar ko'pincha tashqi muhit, ayniqsa oilaviy tarbiya bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois, bola psixologiyasini o'rganishda oila instituti va undagi tarbiyaviy jarayonlarni chuqur tahlil qilish zarur bo'ladi.

Oila – bu bolaning ilk ijtimoiylashuv maktabi hisoblanadi. Bola dunyoni anglashni, insonlar bilan muloqot qilishni, qadriyatlarni qabul qilishni aynan oilada o'rganadi. Ayniqsa, ota-onaning bola bilan muloqot uslubi, unga bo'lgan munosabati, qo'llaydigan tarbiya metodlari bolaning psixologik rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mehr-oqibat, e'tibor va tushunish muhitida ulg'aygan bola o'ziga ishongan, mustaqil fikrlaydigan va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanadi. Aksincha, e'tiborsizlik, zo'ravonlik, haddan tashqari talabchanlik yoki befarqlik hukmron bo'lgan oilalarda ulg'aygan bolalarda turli psixologik muammolar yuzaga kelishi ehtimoli ortadi. Shuningdek, bugungi kunda axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi, shuningdek, zamonaviy hayot ritmining tezlashuvi ham bolalar psixologiyasiga o'ziga xos ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada ota-onalarning farzand tarbiyasidagi mas'uliyati yanada ortib bormoqda. Ular nafaqat an'anaviy tarbiya usullarini, balki zamonaviy psixologik yondashuvlarni ham bilishi zarur. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – farzand psixologiyasida yuzaga keladigan muammolarni tahlil qilish, ularning kelib chiqishida ota-onaning rolini ochib berish hamda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish bo'yicha ilmiy-amaliy

tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir. Farzand psixologiyasini o'rganish psixologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, bu borada turli ilmiy nazariyalar ishlab chiqilgan. Ushbu nazariyalarga ko'ra, bolaning psixik rivojlanishi biologik omillar bilan bir qatorda ijtimoiy muhit, ayniqsa oilaviy tarbiya ta'sirida shakllanadi.

Mening fikrimga ko'ra hozirgi kunda farzand tarbiyasida va tarbiyalanayotgan farzand psixologiyasiga yuzaga keladigan dolzarb muammolardan biri bu OTA - ONA FARZANDNI TINGLAMASLIGIDA. Chunki hozirgi kunda nafaqat yoshlar balki kattalar ham ijtimoiy tarmoqlarga haddan ortiq berilib ketish natijasida real hayotdan uzoqlashib, farzandlari bilan suhbatlashishga sarflanadigan vaqtni ijtimoiy tarmoqlarda o'tkazyaptilar. Psixolog sifatida shuni aytamanki zamon taraqqiy etib insonlar bir birini eshitmaydigan holga keldi. Buning qandaydir ijobiy tomonlari bordir lekin salbiy tomonlari ko'proq. Masalan (mavzu yana ota-ona va bola munosabatlariga taqaladi) bola ota – onasi bilan suhbatlashmoqchi ammo ota-onaning bunga vaqti yo'q. Bunday vaziyatda bolada meni hech kim eshitmaydi, men hech kimga kerak emasman degan fikr paydo bo'ladi. Buning oqibatida bola psixologiyasida bolalik travmalari hosil bo'la boshlaydi, va bola ota-onam meni tushunmaydi degan xulosaga keladi. Aksariyat ota-onalar bola bilan suhbatlashish yo'llarini bilishmaydi. Bola bilan bolalardek gaplashish kerak ayniqsa balog'at yoshiga yetgan bolalar eshutilishga va tushunilishga muhtoj bo'lishadi. Real voqea bola o'z hissiy kechinmalarini onaga aytyapti ona esa beparvolik bilan javob qaytaryapti bolada o'z onam meni tushunmasa boshqalar qanday tushunsin degan fikr paydo bo'ladi va imkon qadar ichki kechinmalari bilan bo'lishmaslikka harakat qiladi. bunday bolalarda psixik buzilishlar, kognitiv buzilishlar, xulq-atvor buzilishlari namoyon bo'la boshlaydi.

Mashhur psixolog L.S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy-madaniy nazariyaga ko'ra, bola rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan bevosita

bog'liq bo'lib, unda kattalar, ayniqsa ota-onalar yetakchi rol o'ynaydi. Vygotskiy "yaqin rivojlanish zonasi" tushunchasini kiritib, bolaning imkoniyatlarini to'g'ri yo'naltirishda kattalarning yordamiga urg'u beradi. Bu esa ota-onaning faqat nazoratchi emas, balki yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi subyekt ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, amerikalik psixolog Diana Baumrind tomonidan ishlab chiqilgan tarbiya uslublari nazariyasida ota-onaning bolaga bo'lgan munosabati uch asosiy turga ajratiladi:

1. **Avtoritar uslub** – qattiq nazorat va qat'iy talablar ustun bo'ladi. Bu uslub bolalarda qo'rquv, passivlik va o'ziga ishonchsizlikni shakllantirishi mumkin.
2. **Demokratik uslub** – mehr, tushunish va nazorat muvozanatda bo'ladi. Bu uslub eng samarali bo'lib, bolada mustaqillik va ijtimoiy faollikni rivojlantiradi.
3. **Liberal (erkin) uslub** – nazoratning sustligi bilan ajralib turadi. Bu esa bolada mas'uliyatsizlik va tartibsizlikka olib kelishi mumkin.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aynan demokratik tarbiya uslubi bolalar psixologik salomatligi uchun eng maqbul hisoblanadi. Bundan tashqari, U. Bronfenbrenner tomonidan ishlab chiqilgan ekologik tizimlar nazariyasiga ko'ra, bolaning rivojlanishi turli darajadagi muhitlar (oila, maktab, jamiyat) o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Bu tizimda oila markaziy o'rin egallaydi va bola psixikasining shakllanishida asosiy omil hisoblanadi. Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, bolalarda uchraydigan asosiy muammolar quyidagilar hisoblanadi:

- **Emotsional buzilishlar** (xavotir, depressiya)
- **Xulq-atvor muammolari** (tajovuzkorlik, itoatsizlik)
- **Ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari** (yolg'izlik, muloqotdan qochish)

Ushbu muammolarning kelib chiqishida quyidagi omillar muhim rol o'ynaydi:

- Ota-onaning e'tiborsizligi yoki ortiqcha nazorati
- Oiladagi nizolar va stressli muhit
- Bola ehtiyojlarining inobatga olinmasligi
- Psixologik qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi

Masalan, ilmiy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, ota-onasi o'rtasida tez-tez nizolar bo'lib turadigan oilalarda ulg'aygan bolalarda xavotir darajasi yuqori bo'ladi. Bunday bolalar o'zini xavfsiz his qilmaydi va bu holat ularning ruhiy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, zamonaviy psixologiyada "emotsional intellekt" tushunchasi ham muhim o'rin tutadi. Ota-onalar farzandining his-tuyg'ularini tushunishga va ularni to'g'ri ifodalashga o'rgatsa, bolada stressga chidamlilik va ijtimoiy moslashuv qobiliyati rivojlanadi. Ilmiy jihatdan asoslangan yana bir muhim jihat – bu ota-onaning shaxsiy namunasi (modeli)dir. Ijtimoiy o'rganish nazariyasiga ko'ra, bolalar kattalarning xulq-atvorini kuzatish orqali o'rganadi. Agar ota-ona muammolarni tinch yo'l bilan hal qilsa, bola ham shunday yo'l tutadi; aks holda, agressiv muhit agressiv xulqni shakllantiradi. Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, farzand psixologiyasida yuzaga keladigan muammolar ko'p jihatdan oilaviy muhit va ota-onaning tarbiyaviy yondashuviga bevosita bog'liqdir. Bola shaxs sifatida shakllanish jarayonida eng avvalo o'z oilasidagi psixologik iqlim, muloqot madaniyati hamda ota-onaning unga bo'lgan munosabatidan ta'sirlanadi. Ilmiy nazariyalar va amaliy kuzatishlar asosida aytish mumkinki, mehr-muhabbatga asoslangan, barqaror va qo'llab-quvvatlovchi oilaviy muhit bolaning sog'lom psixologik rivojlanishini ta'minlaydi. Aksincha, e'tiborsizlik, haddan tashqari bosim, zo'ravonlik yoki befarqlik mavjud bo'lgan sharoitlarda bolalarda turli emotsional va xulq-atvor muammolari shakllanishi ehtimoli ortadi. Shu bois, ota-onalar farzand tarbiyasida nafaqat nazorat qiluvchi, balki yo'naltiruvchi, tushunuvchi va psixologik qo'llab-quvvatlovchi rolni bajarishi lozim. Ular bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olib, mos tarbiya usullarini

qo‘llashi, farzand bilan ochiq va samimiy muloqotni yo‘lga qo‘yishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash uchun ota-onalarning psixologik savodxonligini oshirish, oilada ijobiy muhit yaratish va farzandning ruhiy ehtiyojlariga e‘tibor qaratish zarur. Bu esa nafaqat alohida oilaning, balki butun jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Vygotsky, L.S. – *“Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes”*, Harvard University Press, 1978.
2. Baumrind, D. – *“Child Care Practices Antecedent Three Patterns of Preschool Behavior”*, Genetic Psychology Monographs, 1967.
3. Bronfenbrenner, U. – *“The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design”*, Harvard University Press, 1979.
4. Piaget, J. – *“The Psychology of the Child”*, Basic Books, 1969.
5. Erikson, E.H. – *“Childhood and Society”*, W.W. Norton & Company, 1950.
6. Bandura, A. – *“Social Learning Theory”*, Prentice Hall, 1977.
7. G‘oziev, E.G‘. – *“Umumiy psixologiya”*, Toshkent, 2017.
8. Karimova, V.M. – *“Oila psixologiyasi”*, Toshkent, 2018.
9. Feldman, R.S. – *“Development Across the Life Span”*, Pearson Education, 2011.
10. Santrock, J.W. – *“Child Development”*, McGraw-Hill Education, 2018.